

МЕХАНІЗМ ЕКОЛОГІЧНО СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ: СУТНІСТЬ, СКЛАДОВІ ТА ФУНКЦІЇ

MECHANISM ECOLOGICALLY SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES: ESSENCE, CONSTITUENTS AND FUNCTIONS

Стаття присвячена обґрунтуванню дефініції «економічний механізм екологічно сталого розвитку сільських територій». Схематично представлено загальну структуру механізму забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій. Обґрунтовано функції економічного механізму екологічно сталого розвитку сільської території.

Ключові слова: механізм, сталий розвиток, сільські території, еколого-соціо-економічний розвиток, функції, складові.

Стаття посвящена обоснованию дефиниции «экономический механизм экологически устойчивого развития сельских территорий». Схематически представлена общая структура механизма обеспечения экологически устойчивого развития сельских территорий. Обоснованы функции экономического механизма экологи-

чески устойчивого развития сельской территории.

Ключевые слова: механизм, устойчивое развитие, сельские территории, эколого-социо-экономическое развитие, функции, составляющие.

The article is sanctified to the ground of definition «economic mechanism ecologically sustainable development of rural territories». The general structure of mechanism of providing ecologically of sustainable development of rural territories is schematically presented. The functions of economic mechanism are reasonable ecologically sustainable development of rural territory.

Key words: mechanism, sustainable development, rural territories, ecology-socio-economy development, functions, constituents.

УДК 338.1:338.23

Стегней М.І.

к.е.н.,

доцент кафедри фінансів та кредиту
Мукачівський державний університет

Постановка проблеми. Безперервне поглиблення екологічної кризи, а точніше, кризи стосунків суспільства і природи, у кінці ХХ століття викликало необхідність радикальних заходів відносно цілей і пріоритетів розвитку. Саме тому Концепція сталого розвитку об'єднує три основні точки зору: економічну, соціальну і екологічну і є логічним переходом від екологізації наукових знань до соціально-економічного розвитку, що враховує прояв глобальних екологічних проблем. Особливо важливим аспектом є обґрунтування механізмів екологічно сталого розвитку сільських територій як споконвічного джерела національного відродження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах сформовані школи учених і практиків, які розглядають питання сталого розвитку села у контексті використання екологічно безпечних технологій. Теоретичні і методичні підходи до розгляду сталого розвитку сільських територій викладені у працях українських учених Е. Какутича [1], О. Павлова [2], В. Трегобчука [3], М. Хвесика [4; 5], С. Харічкова [6], О. Шубравської [7, 8], В. Юрчишина [9], І. Іртищевої [10; 11] та ін. У цих роботах розроблено вагоме методологічне та методичне підґрунтя для дослідження проблем забезпечення сталого розвитку сільських територій. Але вивчення цих питань в умовах погіршення екологічної ситуації залишається актуальним і вимагає безперервного подальшого моніторингу, розробки спеціального екологічно орієнтованого інструментарію розвитку українського села.

Існуючий досвід успішного розвитку сільських територій розвинених країн не завжди придатний для використання в українських реаліях, оскільки

разуче відрізняються макро- і мікрооточення, природно-кліматичні умови. Крім того, не до кінця дослідженою залишається значна частина механізмів впливу сталого екологічного розвитку сільських територій, що і вимагає подальших розвідок.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні сутності, складових та функцій механізму екологічно сталого розвитку сільських територій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Саме поняття «сталого розвитку» вперше з'явилося у 70-х рр. минулого століття як результат досліджень вченими наслідків уніфікації стандартів споживання природних ресурсів в усіх країнах світу. За результатами досліджень було спрогнозовано виснаження життєво важливих ресурсів і визнано, що єдиним шляхом уникнення цього визнано перехід до глобальної рівноваги [12].

Основною турботою кожного суспільства проголошено забезпечення нормального психічного розвитку і збереження здоров'я людини. Це пов'язано з прогресуючим погіршенням якості природного середовища, з одного боку, і стресогенним і імунознижуючим впливом екологічно зміненого середовища на організм людини, з іншою. Чинники, що формують здоров'я сучасної людини (поле здоров'я), розподіляються так: спосіб життя – 53%, екологія – 21%, біологія (спадковість) – 16%, система охорони здоров'я – 10%. В Україні несприятливий екологічний стан довіклля обумовлює ріст екологічною складеною здоров'я до 60-70% [13].

Слід зазначити, що сталий розвиток – це тривалий, нелегкий еволюційний процес, а не чергова кампанія, це не лише завдання, – це надія на те,

що ми зможемо пишатися світом, переданим у спадок наступним поколінням.

Сьогодні існує досить багато тлумачень цього терміну, проте жодне з них не стало загально визнаним. Але у всіх випадках йдеться про розвиток в межах господарської (екологічною) місткості природного середовища, що не вносить безповоротних змін в природу і не створює загроз для скільки завгодно тривалого існування людини як біологічного виду *homo sapiens*. Таким чином, в основі сталого розвитку лежить взаємодія двох основних елементів – добробут людини та благополуччя природи.

Парадигма суспільства сталого розвитку істотно відрізняється від парадигми індустріального (економічного) суспільства, що ґрунтується на пріоритеті економічного зростання шляхом широкого використання індустріальних способів виробництва, в т.ч. і в сільському господарстві. В індустріальному суспільстві відбуваються концентрація виробництва і населення, урбанізація, формування системи цінностей, орієнтованих на ефективність, раціональність безвідносно до можливостей природного середовища.

Отже, суспільство сталого розвитку – це якісно нова фаза постіндустріального суспільства, це новий соціальний порядок, що відрізняється від попередніх форм першочерговим значенням і роллю особи в соціальній структурі. При переході до суспільства сталого розвитку соціально-економічний прогрес повинен утілюватися не стільки в нарощуванні обсягу виробництва матеріальних благ, скільки в зміні відношення людини до самого собі і своєму місцю у навколишньому світі.

Незважаючи на постійну критику науковців та практиків, альтернативи сталому розвитку на сьогодні не існує. Концепція сталого розвитку зумовлює нову поведінкову домінанту людини в природі, що спричинить її рух дійсно до ноосфери як на сучасному етапі, так і на віддалену перспективу.

Особливістю нашого дослідження стало обґрунтування економічних механізмів екологічно сталого розвитку сільських територій в умовах глобальних переваг та викликів. Тому доцільно визначитися з дефініцією «економічний механізм». Зокрема, в економічній літературі цьому терміну приділяється особлива увага як інтегрованої, багаторівневої системі форм і методів господарювання. Економічний механізм підприємства включає: систему внутрішніх економічних стосунків, що встановлює виробничий, – господарські зв'язки між структурними підрозділами, способи оцінки впливу цих зв'язків на загальні результати діяльності підприємства, підсистему стимулювання, планування, контролю, нормування, обліку і аналізу господарської діяльності.

Необхідно визначитися з особливостями функціонування економічного механізму як основи ста-

лого розвитку сільських територій. На нашу думку, основна особливість економічного механізму полягає у специфіці розвитку сільського господарства та сільських територій, адже у цьому випадку ми стикаємося зі специфічним результатом трудової діяльності, який напряму пов'язаний з використанням природних ресурсів та охороною довкілля.

Дія економічних механізмів є важливим та актуальним напрямом досліджень, адже Нобелівська премія по економіці за 2007 р. була присуджена Лео (Леоніду) Гурвіцу (Leo Hurwicz), Роджеру Майєрсону (Roger Myerson) і Еріку Маскіну (Eric Maskin) за «вклад в теорію економічних механізмів».

Аналізуючи існуючі погляди на механізми в економіці, слід зазначити високу міру їх термінологічної невизначеності, що є неприйнятним для об'єктивних наукових досліджень. Вказана невизначеність категорії «механізм» не дозволяє сформувати стандартний понятійний апарат, що вносить плутанину в процес формалізації об'єктів, знижує достовірність економічних досліджень.

Досить широкий спектр визначень економічного механізму в понятійному сенсі близький до процесу, тоді як в природних науках механізм носить виключно ресурсне визначення. Це викликає значні труднощі, що виникають при економіко-математичному моделюванні: незрозуміло, що будувати – модель процесу або модель ресурсів процесу. Також є значні проблеми в побудові стійких логічних конструкцій, а тим більше, в наукових дослідженнях і точних економічних розрахунках.

Досить сучасними і цікавими є дослідження А. Чаленко, який пропонує наступне визначення механізму в економіці: механізм – це сукупність ресурсів економічного процесу і способів їх з'єднання.

Особливістю запропонованого поняття є наявність процесу і нерозривний зв'язок і упорядкованість механізмів процесу. У цьому понятті вироблено відмежування механізму від управління, тобто механізм представлений як керований ресурс процесу [14].

Систематизуючи різноманітні монографічні дослідження, відмітимо, що під екологічно сталим розвитком сільських територій будемо розуміти комплексний еколого-соціо-економічний розвиток, який охоплює:

- стабільне відтворення сільського населення;
- впорядкування інженерно-технічних та санітарно-гігієнічних норм територій;
- забезпечення зайнятості сільського населення (як у сфері сільськогосподарського виробництва, так і у альтернативних видах діяльності) і забезпечення середнього рівня доходів;
- підвищення рівня життя сільського населення та створення необхідних, достойних умов життєзабезпечення;

- збереження культури і традицій;
- розбудова соціальної інфраструктури;
- раціональне та еколого-безпечне використання ресурсів.

Відповідно, дефініцію «економічний механізм екологічно сталого розвитку сільських територій» можна сформулювати як взаємопов'язану сукупність економічних методів, взаємно пов'язаних на рівні сільської території в єдиний, регульований правовими нормами механізм, що дозволяє здійснювати комплексний еколого-соціо-економічний розвиток.

Схематично можна представити загальну структуру механізму забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій (рис. 1).

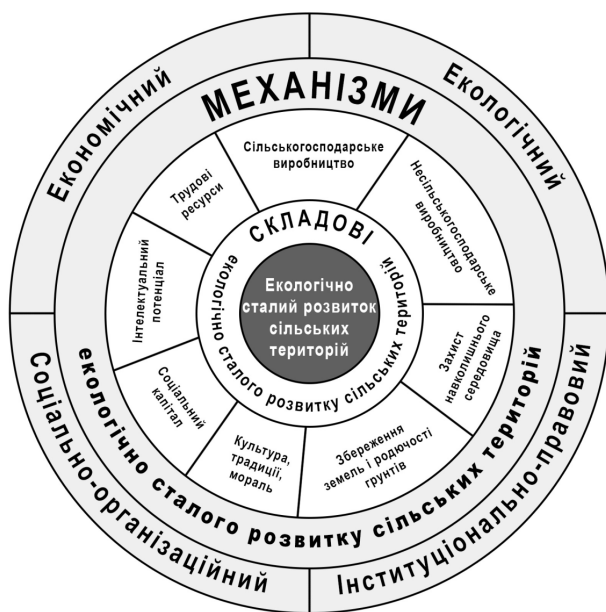

Рис. 1. Структура механізму забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій

Авторська розробка

На нашу думку, основою для формування механізму екологічно сталого розвитку сільських територій є складові екологічно сталого розвитку у взаємодії яких і формується соціально-економічне середовище сталого розвитку сільських територій як на рівні держави, так і в регіональному розрізі. Саме вони спричиняють необхідність функціонування чотирьох основних механізмів: економічного, екологічного, соціально-організаційного, інституційно-правового.

Екологічний механізм являє собою сукупність інструментів, кінцевою метою використання яких є досягнення позитивних результатів в екологічній сфері. Така підсистема повинна передбачати наступні елементи:

- розроблення екологічних стандартів у сільськогосподарському та несільськогосподарському виробництві;
- екологічна паспортизація;
- екологічне страхування;

- впровадження екологічних інновацій;
- популяризація екологічної освіти.

Соціально-організаційний механізм складається з таких основних елементів:

- розроблення стратегій забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- розроблення стратегічних планів щодо забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій;
- формування системи управління стратегічним екологічно сталим розвитком сільських територій;
- створення національної програми, яка направлена підвищення соціальних стандартів життя сільського населення.

З огляду на структурну побудову механізму забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій, варто зазначити, що найважливішою його характеристикою є цілісність усіх його структурних елементів. Механізм забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій представляє собою таку інтеграційну функцію, яка спрямована на ефективне, раціональне використання, максимально допустиме заміщення зовнішніх невідновлювальних ресурсів внутрішніми відновлювальними, узгодження економічних, екологічних та соціальних інтересів та сприяння усунення таких суперечностей з метою їх вирішення.

Інституційно-правовий механізм відіграє одну із ключових ролей в механізмі забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій, оскільки на сучасному етапі відсутні нормативні акти, які регулюють забезпечення сталого розвитку сільських територій. Однак варто зазначити, що, згідно з Конституцією України [15], органам місцевого самоврядування надано широкі права для здійснення економічного і соціального розвитку на своїй території.

Відповідно до статті 7 Конституції, в Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування, яке, згідно зі статтею 140 Конституції України, є правом територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України.

Тому Конституція України дає право розробляти органам місцевого самоврядування у межах власних компетенцій стратегічні плани сталого розвитку сільських територій та, у разі затвердження рішенням сільської ради, робить їх обов'язковими до виконання на відповідній території.

Відповідно, на нашу думку, інституційно-правовий механізм повинен включати наступні елементи:

- нормативно-правове забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- інституційне забезпечення сталого розвитку сільських територій;
- забезпечення відповідальності сільських органів влади.

Оглянувши зміст основних запропонованих нами механізмів екологічно сталого розвитку сільських територій, в подальшому основна увага буде сконцентрована на економічному механізмі.

Економічний механізм забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій передбачає наявність наступних елементів:

- економічне стимулювання створення нових робочих місць;
- економічне стимулювання впровадження високотехнологічних, екобезпечних, ресурсозберігаючих технологій;
- економічне стимулювання використання альтернативних джерел енергії;
- використання екологічних податків;
- залучення бюджетних та позабюджетних коштів на реалізацію місцевих програм екологічно сталого розвитку сільських територій.

Економічний механізм не існує в якості замкненої системи, а лише як динамічна і відкрита система, що враховує сукупність внутрішніх і зовнішніх факторів, тому що розвиток сільської території може гальмуватися чи обмежуватися різними впливами і факторами. Виходячи з цього, економічний механізм екологічно сталого розвитку сільської території повинен виконувати функції, що наведені на рис. 2.

Отже, динаміка світових тенденцій спонукає Україну до вироблення відповідної політики екологічно сталого розвитку, без якої неможливий поступальний розвиток економіки держави. Позитивні зрушення, які відбулися за останні роки у сільськогосподарському виробництві, не дали змогу розв'язати проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій, найгострішими з яких залишаються безробіття, трудова міграція селян та руйнування соціальної інфраструктури в сільській місцевості.

Системні кризові явища та занепад сільських територій призводять до зниження рівня життя сільського населення, зменшення обсягів сільськогосподарського виробництва, що загрожує продовольчій безпеці держави. Недосконалість державної політики в аграрному секторі та система фінансування не відповідають сучасним вимогам і принципам ЄС. Відтак, розвиток сільських територій і розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем на селі визначено як стратегічну мету державної аграрної політики, для

досягнення якої необхідно затвердити перелік завдань на державному та місцевому рівні [16].

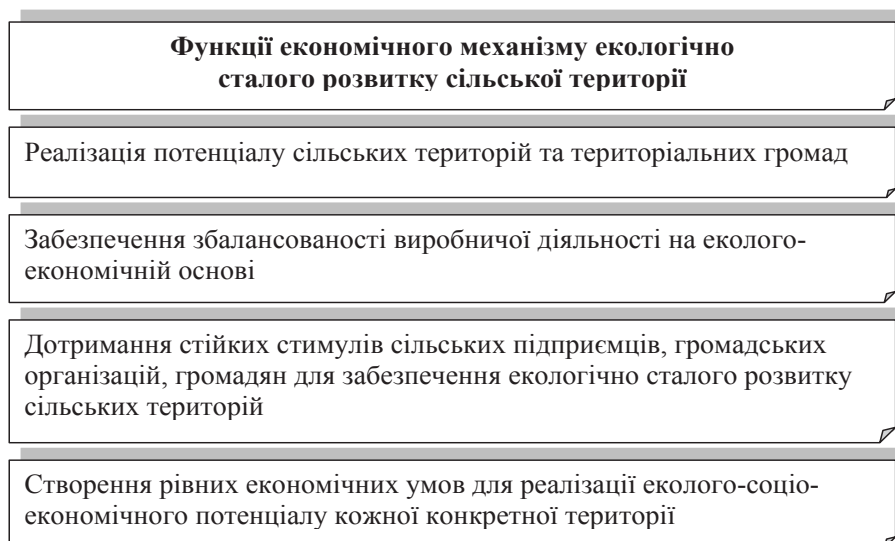
У період прискореної глобалізації світового господарства відбувається переплетення торговельних зв'язків, зближення національних економічних систем та згладжування диспропорцій між країнами. Поряд з цим більш відчутною стає нерівність між окремими напрямками розвитку різних країн, регіонів, територіальних одиниць. Відповідно, об'єктивне розширення глобалізації підкреслює необхідність забезпечення екологічно сталого розвитку, а особливо це стосується сільських територій.

У сучасній науковій літературі [17] простежується думка, що ініціатором ідеї забезпечення сталого розвитку виступили саме сільські території, яких не влаштовує статус постачальників сировини та компенсаційних територій для великих економічних центрів.

Висновки з проведеного дослідження.

Сучасна стратегія сталого розвитку сільських територій України як складова економічної політики держави потребує використання інноваційних підходів, забезпечення можливості ефективного розвитку економічних відносин. Використання інноваційних засад розвитку економіки є необхідною запорукою інтеграції України у світовий простір з високим рівнем конкуренції.

Системна організація сільських територій в умовах переходу до сталого розвитку повинна бути спрямована на максимальне задоволення потреб сільського населення, на забезпечення продовольчої та екологічної безпеки країни з ефективним поєднанням людських, соціальних, технологічних та природних ресурсів. В умовах глобалізаційних викликів необхідно досліджувати нові можливі напрями підвищення ефективності

Функції економічного механізму екологічно сталого розвитку сільської території

Реалізація потенціалу сільських територій та територіальних громад

Забезпечення збалансованості виробничої діяльності на еколого-економічній основі

Дотримання стійких стимулів сільських підприємств, громадських організацій, громадян для забезпечення екологічно сталого розвитку сільських територій

Створення рівних економічних умов для реалізації еколого-соціо-економічного потенціалу кожної конкретної території

Рис. 2. Функції економічного механізму екологічно сталого розвитку сільської території

Узагальнено автором

використання мінерально-сировинних, земельних, водних та лісових ресурсів, соціального потенціалу сталого розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Какутич Е. Ю. Устойчивое развитие как концептуальная основа трансформации мировой экономики / Е. Ю. Какутич // Механізм регулювання економіки. – 2010. – № 1. – С. 62-74.
2. Павлов О. І. Сільські території України: історична трансформація парадигми управління / О. І. Павлов. – О. : Астропрінт, 2006. – 437 с.
3. Трегобчук В. Концепція сталого розвитку для України [Електронний ресурс] / В. Трегобчук // Вісник НАН України. – 2002. – № 2. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/portal/all/herald/2002-02/7.htm>.
4. Хвесик М. А. Концептуальні засади сталого розвитку в контексті глобалізації та регіоналізації / М. А. Хвесик, Л. М. Горбач // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – 2008. – № 7. – С. 107-113. – (Розділ II. Економіка України).
5. Хвесик М. Забезпечення сталого розвитку сільських територій – одне з першочергових завдань держави [Електронний ресурс] / М. Хвесик. – Режим доступу : http://www.vlc.net.ua/news_list.php.
6. Харічков С. К. Інституційні передумови та механізми активізації екологічно чистого виробництва в контексті сталого розвитку України / С. К. Харічков, Н. М. Андрєєва, О. М. Мартинюк // Сталій розвиток та екологічна безпека суспільства: теорія, методологія, практика : у 2 т. ; за наук. ред. д.е.н., проф. Хлобистова Є. В. / ДУ «ІЕПСР НАН України», СумДУ, НДІ СРП. – Сімф. : ВД «АРІАЛ», 2011. Т. 2. – 340 с.
7. Шубравська О. Інтеграція трьох принципів сталого розвитку [Електронний ресурс] / О. Шубравська. – Режим доступу : www.btsau.kiev.ua/files/page/international/operating/files/.../Shubravska.ppt.
8. Шубравська О. Сталій економічний розвиток: поняття і напрям досліджень / О. Шубравська // Економіка України. – 2005. – № 1. – С. 36-42.
9. Юрчишин В. В. До проблем майбутнього вітчизняного села і селянства / В. В. Юрчишин // Вісник аграрної науки. – 2007. – № 3. – С. 61-64.
10. Іртищева І. О. Інноваційний розвиток сільських територій: адаптація міжнародного досвіду в національних реаліях / І. О. Іртищева, А.Я. Сохнич // Миколаїв : Іліон, 2012. – 172 с.
11. Іртищева І. О. Розвиток сільських територій в контексті міжнародного співробітництва / І. О. Іртищева, А.В. Ключник. – Миколаїв : Дизайн та поліграфія, 2013. – 288 с.
12. Глушко Т. П. Концепція сталого розвитку як аграрна філософія сучасної цивілізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.filosof.com.ua/jornel/M-66>.
13. Дробноход Н. Устойчивое экологически безопасное развитие: украинский контекст / Николай Дробноход // Зеркало недели. Украина. – № 21. – 1 июня 2001.
14. Чаленко А. О неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях / А. Чаленко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kapital-rus.ru/articles/article/176697/>.
15. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – С. 141.
16. Концепція Державної цільової програми сталого розвитку сільських територій на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uniflor.biz/law/kontseptsiya-do-2020-roku.html>.
17. Об инициативе SARD [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org/sard/en/init/2224/index.html>.